

KOMUNISTICKÁ VÝCHOVA V PRÍPRAVE UČITEĽOV ZÁKLADNÝCH DEVÄTROČNÝCH ŠKOL

DOC. PHDR. JÁN KOVÁČIK, CSc.,*

(Közlésre érkezett: 1974. december 20.)

I. ÚVOD

Obdobie, v ktorom žijeme je charakterizované d'alekosiahlymi zmenami vo všetkých oblastiach života spoločnosti. Medzi nimi významné miesto zaujímajú zmeny vo vede a technike, ktoré sú veľmi rýchle a búrlivé. Ide o d'alekosiahle, revolučné a veľmi zložité procesy, označované ako vedeckotechnická revolúcia. Vedeckotechnická revolúcia ovplyvňuje všetky státnky života spoločnosti a naopak tieto spätne ovplyvňujú priebeh vedeckotechnickej revolúcie. Jej sociálne dôsledky sú d'alekosiahle a rozmanité. M. V. Markov [1] medzi základné charakteristické zvláštnosti súčasnej vedeckotechnickej revolúcie zaraduje vznik kvalitatívne novej rozsiahlej trojčlánkovej sústavy „Veda — technika — človek“, do ktorej vchádza človek, ako subjektívny činiteľ výrobných síl spoločnosti. Súčasne zdôrazňuje, že revolučné pohyby v tejto trojčlánkovej sústave vyvolávajú kvalitatívne základné zmeny charakteru práce človeka, jeho miesta a funkčnej úlohy vo výrobe.

Naša vlasť prechádza v súčasnosti k intenzívnemu rozvoju hospodárstva, čo vyžaduje, ako zdôrazňuje Rezolúcia XIV. zjazdu KSČ, úplne využiť vymoženosti nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie. Z realizácie tohto cieľa vyplývajú náročné úlohy aj pre výchovu a vzdelávanie ľudí. Samotná vedeckotechnická revolúcia ich výrazne ovplyvňuje, ale aj zmeny v oblasti výchovy a vzdelávania spätne ovplyvňujú priebeh vedeckotechnickej revolúcie. „Revolúcia kladie čoraz vyššie nároky na vzdelanostnú úroveň všetkých pracovníkov, na formovanie vedeckého, marxisticko—leninského svetonázoru. Tempo postupu revolúcie podstatne závisí od nepretržitého rastu vedeckotechnickej úrovne pracovníkov“ [2].

Náročné úlohy v oblasti výchovy všetkých pracujúcich, predovšetkým mládeže, vytyčuje aj XIV. zjazd KSČ [3], pričom mimoriadny dôraz kladie na úsek školstva, ktorého poslaním je pripravovať mladú generáciu v súlade s potrebami socialistickej spoločnosti, s požiadavkami rozvíjajúcej sa ekonomiky i jednotlivých spoločenských oblastí. V tejto súvislosti XIV. zjazd KSČ upozorňuje aj na osobitné problémy na vysokých školách a na veľký význam práce učiteľ'ov.

* A szerző a Banská Bystricai Pedagógiai Főiskola tanára.

Vysoké školy nemôžu vychovávať len tzv. „Čistých odborníkov“, ale majú vychovávať odborníkov všestranne zdatných, vysoko ideovo vpsýlých. Odborník vychovaný našou vysokou školou by mal svojím profilom zodpovedať charakteristike odborníka podanej L. I. Brežnevom na všezväzovom stretnutí študentov: „Sovietsky odborník dnes, to je človek, ktorý si dobre osvojil základy marxisticko—leninského učenia, jasne vidí politické ciele strany a krajiny, má širokú vedeckú a praktickú prípravu, dokonale ovláda svoju špecializáciu.

Dnešný sovietsky odborník — to je šikovný organizátor schopný v praxi aplikovať zásady vedeckej organizácie práce. Vie pracovať s ľuďmi, váži si ich kolektívne skúsenosti, počúva názory súdruhov, kriticky hodnotí to, čo sa urobilo. A nakoniec, dnešný odborník — to je človek vysoko kultúrny, široko erudovaný, je to skutočný inteligent novej socialistickej spoločnosti” [4].

Požiadavky kladené na výchovu odborníka s vysokoškolským sú pri výchove budúcich učiteľov socialistickej školy ešte umocnené dôležitosťou ich poslania, lebo budú to práve oni, ktorí majú zaručiť, aby naša mladá generácia bola pripravená prežiť v súlade s programom socialistickeho rozvoja.

Dôležitosť dôslednej komunistickej výchovy budúcich učiteľov je zvýraznená aj skutočnosť, že v krízových rokoch 1968—69 boli spochybnené základné princípy i celý systém komunistickej výchovy a vzdelávania a tak boli v oblasti školstva spôsobené d’alekosiahle škody. Tieto boli v procese konsolidácie našej spoločnosti postupne odstraňované, ale aj dnes v procese jej dynamického rozvoja ostávajú a sú neustále stupňované požiadavky zintenzívňovania a zvyšovania účinnosti komunistickej výchovy mládeže. Na nutnosť zintenzívnenia výchovnej práce školy a na nevyhnutnosť podstatného zlepšenia činnosti pedagogických a ostatných učiteľských fakúlt, najmä pokiaľ ide o obsah i metódy výchovnej činnosti upozorňujú aj výsledky rokovaní plén ÚV KSČ a ÚV KSS z októbra a novembra roku 1972, ktoré rozpracovali hlavné úlohy ideologickej práce po XIV. zjazde KSČ a zjazde KSS.

Ideologické pléna zdôraznili, že veľmi dôležitou úlohou našej školy je komunistická výchova mládeže, čo predpokladá teoreticky prepracovať a postupne uviesť do života ucelený systém komunistickej výchovy. Aj uznesenie zo zasadnutia plén ÚV KSČ v dňoch 2. a 4. júla 1973 ukladá komunistom v školstve rozpracovať, do XV. zjazdu KSČ, jednotný a ucelený systém komunistickej výchovy.

Snahy o utvorenie uceleného systému komunistickej výchovy poslucháčov vysokých škôl nie sú ničím úplne novým. Už uznesenie ÚV KSČ: „Ku zvýšeniu úrovne komunistickej výchvy na školách I. a II. cyklu a na školách vysokých”, z roku 1962, požaduje vytvoriť takýto systém na všetkých stupňoch a typoch škôl. Na začiatku 60-tých rokov boli vypracované najmä na pedagogických inštitútoch programy výchovnej práce, ktoré boli relatívne dobre premysleným systémom komunistickej výchovy.

V ďalších rokoch, najmä po zániku pedagogických inštitútov, resp. ich zlúčení a vytvorení pedagogických fakúlt, sa tieto systémy d’alej nerozvíjali. Nerozvíjali sa ani na filozofických a prírodovedeckých fakultách.

Výchovná funkcia vysokej školy sa postupne oslabovala a v r. 1968—69 bola zavŕšená úplnou deštrukciou.

Až v školskom roku 1970/71 dochádza k oživeniu politicko-výchovnej práce na vysokých školách priamo-úmerne s postupujúcou konsolidáciou života celej spoločnosti i jednotlivých fakúlt a vysokých škôl. Postupne dochádza k prehĺbovaniu politicko-výchovnej práce, ako organickej súčasti pedagogického procesu. Súčasne sa vytvárajú predpoklady pre uskutočňovanie tejto práce v ucelenom systéme komunistickej výchovy poslucháčov, čo zasa umožnilo prechod od viac-menej kampaňovitého spôsobu výchovnej práce k vypracovaniu i uskutočňovaniu perspektívneho plánu komunistickej výchovy poslucháčov počas celého štúdia.

Perspektívny plán komunistickej výchovy poslucháčov zabezpečuje jednotu výchovných a vzdelávacích cieľov, jednotu podmienok, výchovných úloh, metód, foriem a prostriedkov i jednotu výchovného pôsobenia hlavných výchovných činiteľov počas celého štúdia poslucháčov na fakulte tak, aby bola zabezpečená efektívnosť výchovného pôsobenia na osobnosť poslucháča na báze vedeckej organizácie jeho práce vo všetkých smeroch vyučovacej i mimovyučovacej činnosti. Inými slovami, aby bol zabezpečený jednotný systém komunistickej výchovy poslucháčov fakulty.

1. Cieľ, zložky a úlohy komunistickej výchovy.

Jedným z predpokladov úspešného rozpracovania uceleného systému komunistickej výchovy práce je objasnenie takých pojmov, ako sú: systém komunistickej výchovy, komunistická výchova, ideologická výchova, ideovopolitická výchova, politickovýchovná práca, cieľ výchovy, zložky výchovy ako aj vzájomné súvislosti medzi týmito pojmami. Objasnenie, resp. spresnenie týchto pojmov je nutné aj preto, lebo v teórii, ale najmä v praxi, často dochádza k ich vzájomnému zamieňaniu, alebo stotžňovaniu. Z uvedených dôvodov sa preto pozastavíme pri vyššie uvedených pojmoch.

Správne vymedzenie pojmov v oblasti výchovy nie je len terminologická záležitosť, ale predovšetkým nutnosť k objasneniu systému komunistickej výchovy a k určeniu miesta jednotlivých zložiek v tomto systéme.

Pojem komunistická výchova je základnou kategóriou socialistickej pedagogiky. Prostredníctvom komunistickej výchovy ovplyvňuje socialistická spoločnosť vývoj a formovanie svojich príslušníkov. Komunistická výchova predstavuje zložitú spoločenskú vzťahy a preto pri jej definovaní sú zdôrazňované rôzne aspekty. J. Velikanič [5], vychádzajúc zo závislosti výchovy od spoločenských podmienok, cieľov a potrieb, charakterizuje komunistickú výchovu ako cieľavedomú a zámernú formatívnu spoločenskú činnosť, ktorou sa človek pripravuje na začlenenie do spoločenského života a práce.

J. Mužík zdôrazňuje, že komunistickú výchovu nemôžeme definovať len ako činnosť cieľavedomú, ale aj ako činnosť uvedomelú. Súčasne upozorňuje na vážne negatívne dôsledky nerozlíšenia týchto pojmov. Dô-

ležitá je jeho argumentácia: „Kategória uvedomelosti vyjadruje konkrétne historický vzťah subjektu a objektu, ktorý spočíva v určitom stupni poznania objektu a v určitom na poznaní závislom stupni vlády subjektu nad objektom. [6] Z hľadiska obsahového zamerania chápe J. Mužik komunistickú výchovu v celej šírke ako cieľavedomý proces utvárania všetkých podstatných stránok človeka. Napokon komunistickú výchovu definuje ako uvedomelý spoločenský proces utvárania ľudí novej, komunistickej spoločnosti. [7]

Aj Ľ. Pezlár [8] hovorí, že pokiaľ ide o obsahové zameranie, musíme chápať komunistickú výchovu v celej šírke ako cieľavedomý proces utvárania všetkých črt človeka — v oblasti svetonázorovej, mravnej, politickej i odbornej.

V. Grulich [9] hovorí o komunistickej výchove ako o jednotnej sústave vzťahov, cieľov, prostriedkov a podmienok výchovy, zahrňujúcu celú škálu rôznych foriem výchovného pôsobenia. Autor pritom vychádza zo systémovej jednoty komunistickej výchovy.

Definícia komunistickej výchovy pracovného charakteru K. Gallu zdôrazňuje zasa prostriedky výchovy, keď hovorí: „Komunistickou výchovou rozumieme systematický súhrn všetkých prostriedkov t. j. činností a inštitúcií a spoločenských výtvorov, ktoré utvárajú komunistické vedomie a chovanie človeka tak, aby prispel plodnou mierou uvedomele na základe všetkých svojich schopností a zručností aj znalostí k budovaniu našej socialistickej spoločnosti.” [10]

Definícia komunistickej výchovy V. Grulicha a čiastočne aj K. Gallu sa už prekrýva s pojmom systém komunistickej výchovy, ktorý je tiež chápaný jednak ako sústava cieľavedomého riadeného pôsobenia na jednotlivca počas celého jeho života a zahrňujúci všetky jeho sociálne determinanty. Teda nielen v určitom období, napr. počas štúdia. [11] V tomto zmysle sa kryje s pojmom komunistická výchova.

Systém komunistickej výchovy je chápaný aj užšie, ako systém komunistickej výchovy mládeže v škole. Podľa B. Bližkovského [12] sústava komunistickej výchovy je tvorená jednotou troch stránok výchovy a to súhrnu podmienok výchovy, sústavy celkových výchovných úloh a sústavy výchovných prostriedkov. Pod sústavou výchovných prostriedkov rozumieme sústavu výchovných činností a sústavu výchovných činiteľov.

Ľ. Bakoš [13] poukazuje na nutnosť komplexného chápania systému komunistickej výchovy tak zo stránky obsahovej, ako aj zo stránky procesualnej. Súčasne upozorňuje, že v nekomplexnom ponímaní systému komunistickej výchovy, v podceňovaní alebo neúplnom rešpektovaní jeho troch základných komponentov — obsahu, podmienok a prostriedkov, sú korene výchovného formalizmu.

Komplexné ponímanie systému komunistickej výchovy zdôrazňuje aj N. K. Gončarov keď hovorí: „Systémom výchovnej práce rozumieme jednotu cieľa, zásad, organizačných foriem, metód a prostriedkov, ktoré zabezpečujú formovanie osobnosti s vopred určenými vlastnosťami, názorami a presvedčením. [14] N. K. Gončarov ďalej upozorňuje, že systém výchovnej práce tvorí súvislý celok, podmienený vzájomnou podriade-

nost'ou a súladom jej častí i prvkov a je podriadený cieľu-formovať aktívneho budovateľa komunizmu. Z toho vyplýva, že účinnosť komunistickej výchovy závisí od racionalnosti vzájomných vzťahov medzi jednotlivými zložkami systému komunistickej výchovy a od stupňa uvedomenosti a miery organizovanosti, ktorá sa medzi nimi dosiahne. Inak povedané účinnosť a kvalita komunistickej výchovy je priamoúmerná súlade podmienok, prostriedkov, cieľov a výsledkov výchovnej činnosti.

Na vnútornú štruktúru systémů komunistickej výchovy a na vzájomnú väzbu jej jednotlivých zložiek poukazuje aj J. Loukotka, keď hovorí: „Systémové chápanie (ponímanie) výchovy vychádza z toho, že výchova je súbor zložitých nelineárnych procesov, ktorých zložky (komponenty) vytvárajú vnútorne bohatý diferencovaný a štrukturovaný celok — sústavu, ktorá môže fungovať len ako celok — sústava, t. j. také usporiadanie zložiek, v ktorom sa tieto zložky vzájomne determinujú a ovplyvňujú a sú vzájomne späté funkčnými väzbami.” [15]

Autor pritom považuje za hlavné zložky výchovy podmienky alebo predpoklady výchovy, subjekt a objekt výchovy, ciele výchovy, obsah, resp. úlohy výchovy, prostriedky výchovy a výsledky výchovy. Zremje tu dochádza ku stotožňovaniu, alebo ku splývaniu pojmov komunistická výchova a systém komunistickej výchovy, pretože z pedagogického hľadiska chápeme zložky výchovy celkom odlišne. Za zložky výchovy považujeme výchovu mravnú, estetickú, telesnú, atď., ktoré síce tvoria prirodzenú súčasť systému komunistickej výchovy, ale nie v tej rovine ako napr. prostriedky, alebo podmienky výchovy. Problematické je aj autorovo stotožňovanie obsahu a úloh výchovy. Na druhej strane je zasa prínosom, že vidí dialektiku základných zložiek systému komunistickej výchovy, keď hovorí: „Ich dialektiku (zložiek systému komunistickej výchovy — pozn. autora), však nemožno redukovať len na dialektiku celku a častí. Akokoľvek samo sledovanie tohto dialektického vzťahu ul'ahčuje odhaliť perspektívnu paletu súvislostí, ktoré unikajú tomu, kto na výchovu nehl'adí pod zorným uhlom tejto dialektiky, marxistická pedagogika musí nevyhnutne v systémovom skúmaní výchovy integrovať všetky princípy a hlavné kategórie marxistickej materialistickej dialektiky, t. j. sledovať dialektické vzťahy javu a podstaty, formy a obsahu, vnútorného a vonkajšieho, hlavného a vedľ'ajšieho atď.” [16]

S pojmom komunistická výchova sa často zamieňajú resp. stotožňujú pojmy politická výchova, ideologická výchova, či výchova ideovopolitická, alebo politicko-výchovná práca. Správne vymedzenie týchto pojmov nemožno riešiť izolovane od vymedzenia cieľa, zložiek a úloh komunistickej výchovy.

Zameranie výchovnej činnosti najvšeobecnejšie vyjadruje cieľ výchovy, ktorý je podmienený spoločenským bytím a ktorý súčasne podmienňuje ďalší vývoj samotného spoločenského bytia. Cieľom komunistickej výchovy je všestranný rozvoj osobnosti, príprava človeka pre život v komunistickej spoločnosti.

Cieľ výchovy je prvotne (v prvej etape) konkretizovaný vymedzením jednotlivých zložiek výchovy a ich úloh. Pravda delenie výchovy na jednotlivé zložky neznamena chápať výchovu roztrieštene, ako výchovu

jednotlivých častí alebo stránok osobnosti. Výchova, ako vyplýva z marxistického učenia o vývoji osobnosti, je jednotný, celistvý proces, jednotlivé zložky výchovy tvoria systém, sú vzájomne späté. Rozčlenenie zložiek výchovy, ako hovorí J. Váňa, je len teoretickou abstrakcou a je východiskom pre ďalšiu konkretizáciu cieľov výchovy. Podľa J. Váňu je z výchovných cieľov konkretizovaný len cieľ osvojenia základov vied, aj to nedostatočne a všetky ostatné zložky učiva sú niečím druhoradým, sú určované len všeobecne, nie sú súčasťou učiva. Treba však pripomenúť, že v ponímaní J. Váňu pojem „učivo“ zahrňuje celú šírku výchovného pôsobenia a nielen poznatky, vedomosti, ktoré si má človek osvojiť (17).

Štruktúra zložiek výchovy a ich obsah sú určované historicko-triednymi podmienkami, spoločenskými potrebami a požiadavkami. Nekladíme si za úlohu previesť teoretickú analýzu, na základe ktorej by sme vymedzili zložky výchovy. Zrekapitulujeme len názory na vymedzenie zložiek, aby sme mohli vybrať najoptimálnejšie členenie pre potreby plánovania výchovnej práce a pre riešenie vyššie načrtnutého problému.

V sovietskej pedagogike boli najčastejšie vymedzované tieto zložky: rozumová výchova, polytechnická výchova, mravná výchova, telesná výchova, estetická výchova. Naša pedagogika prevzala toto členenie a neskôršie ho doplnila o ďalšiu zložku výchovy — pracovnú výchovu (18).

J. Váňa [19] navrhuje rozlišovať tieto zložky výchovy: výchova telesná, výchova jazyková, výchova pracovná a technická, výchova polytechnická, výchova vedecká, výchova politická, výchova vedeckého svetového názoru alebo výchova filozofická, výchova mravná a výchova umelecká.

J. Velikanič (20) na základe teoretických analýz a úvah vymedzuje šesť zložiek výchovy: telesná výchova, pracovná a technická výchova, ideovo-politická výchova, mravná výchova, výchova poznania a estetická výchova. Pričom základ ideovo-politickej výchovy vidí v pochopení ideológie a politiky komunistickej strany a jej hlavnú úlohu, vo vedení žiakov k pochopeniu historickej premeny spoločnosti a pochopeniu úlohy robotníckej triedy vo vývoji spoločnosti. Za ďalšie črty alebo súčasti ideovo-politickej výchovy pokladá výchovu socialistického vlastenectva, výchovu proletárskeho internacionalizmu a výchovu vedeckého svetového názoru. Vlastenectvo súčasne pokladá za črtu mravnosti a výsledok výchovy, ale výchovu socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu nezahŕňa do obsahu mravnej výchovy.

R. Pravdík [21] pri rozboře charakteristických črt socialistickej výchovy považuje výchovu k marxistickému svetonázoru, politickej uvedomelosti a oddanosti socializmu, výchovu k socialistickému vlastenectvu a internacionalizmu, za obsah komunistickej ideovosti výchovy.

Aj ďalší autori chápu výchovu ideovopolitickú ako výchovu marxisticko-leninského svetonázoru a politickej uvedomelosti v zmysle správneho pochopenia politiky strany, pochopenia spoločenského vývoja a správneho hodnotenia politických udalostí doma i vo svete, ktoré má vyústiť v správnom pochopení svojho poslania a miesta v pretváraní spoločnosti a v uvedomelom tvorení svojej budúcnosti. Niekedy však

dochádza k formálnemu rozlišovaniu politickej výchovy a ideovej výchovy, resp. k samostatnému zdôrazňovaniu svetonázorovej výchovy, keď sa používa väzba ideovo-politická a svetonázorová výchova [22].

V pedagogickej teórii i pedagogickej praxi sa často používa termín politickovýchovná práca. Tento termín býva tiež chápaný vo dvoch významoch, jednak ako činnosť v oblasti výchovy ideovej a politickej, ale aj ako komplexná výchovná činnosť vo všetkých zložkách výchovy.

Dochádza tak ku stotožneniu obsahu pojmu komunistická výchova a politicko-výchovná práca. V teórii takéto chápanie termínu politicko-výchovnej práce nie je veľmi rozšírené, ale v praxi je bežné. Svedčí o tom napr. aj obsah práce prorektorov a prodekanov pre politickovýchovnú prácu i obsah práce komisií pre politicko-výchovnú prácu na fakultách a vysokých školách.

Často však dochádza aj k nesprávnemu stotožňovaniu komunistickej výchovy s politickou výchovou, alebo v krajnom prípade len s politickým vzdelávaním najmä v bežnom používaní termínov, ale aj vo výchovnej práci, čo má za následok vážne škody vo výchove. Takto sa zužuje chápanie komunistickej výchovy, čovedie k odtrhnutiu odbornej a politickej prípravy budúcich odborníkov, k apolitičnosti a úzkemu profesionalizmu. Ide vlastne o nesprávne chápanie celého obsahu komunistickej výchovy. Výchova k odbornej zdatnosti je práve tak neoddeliteľnou súčasťou komunistickej výchovy ako je jednou zo základných jej zložiek výchova politická. V konečných dôsledkoch samotná odborná príprava zahŕňa dôležité momenty ideologické a politické.

Už V. I. Lenin zdôrazňoval nutnosť odbornej i politickej prípravy, keď v známej reči na III. zjazde RKSM v októbri 1920 povedal: „Mylné by bolo nazdávať sa, že stačí osvojiť si komunistické heslá, závery komunistickej vedy, bez osvojenia si toho súhrnu poznatkov, ktorých výsledkom je aj sám komunizmus. Príkladom toho, ako vznikol komunizmus zo súhrnu ľudských poznatkov, je marxizmus” (23).

Politická výchova vystupuje ako zložka komunistickej výchovy, ktorá má veľký význam pre politické uvedomovanie mládeže, pre jej prípravu k uvedomelému a aktívnemu životu v našej spoločnosti, pre formovanie správnych názorov, presvedčení a postojov. Súčasne je aj neoddeliteľnou súčasťou celého procesu komunistickej výchovy, ktorá veľmi úzko súvisí aj s výchovou ideovou (svetonázorovou), a mravnou a ktorá vyjadruje konečný zmysel a spoločenské poslanie, školy. Vysokoškolsky vzdelaný odborník musí dobre ovládať svoj odbor, ale súčasne musí rozumieť vzťahom medzi ľuďmi a zverený úsek viesť odborne, politicky i organizačne (24).

Svetonázorová výchova má v sústave zložiek komunistickej výchovy obdobné postavenie ako politická výchova. Jej úlohou je sformovať u mládeže marxisticko-leninský svetonázor, čo je súčasne aj jedným z hlavných cieľov komunistickej výchovy.

R. Pravdík [25] hovorí o dvoch významoch pojmu svetonázor. Jednak ako súčasť spoločenského vedomia-ideológie a jednak ako svetonázor osobnosti, ktorý definuje takto: „Svetonázor osobnosti predstavuje subjektivizovaný, viac menej ucelený systém najvšeobecnejších základ-

ných predstáv, pojmov a názorov o svete, na základe ktorého si človek vysvetľuje a chápe svet, život a spoločenské dianie a svoje miesto v ňom a utvára istú sústavu sociálnych, mravných, estetických a iných hodnôt a životných cieľov; v súlade s tým potom v konkrétnych životných podmienkach zaujíma isté postoje a usmerňuje svoje správanie a činnosť. "aj F. Frendlovský [26] hovorí, že „svetový názor nevystupuje len ako ideológia (t. j. len vo forme myšlienok), ale ako nedeliteľná jednota spoločenskej ideológie a psychológie, ako záležitosť myslenia, potrieb, záujmov, motívov, citov, presvedčenia, vôle, charakterových rysov, životných postojov a činností". Psychologicky sa potom svetonázor prejavuje u človeka v charakterovom celku osobnosti a prejavuje sa vo všetkých troch stránkach osobnosti, v oblasti rozumovej, vôľovej a citovej.

Z vyššie uvedeného vymedzenia pojmu svetonázor vyplýva, že aj výchovy k marxisticko—leninskému svetonázoru chápeme ako komplexnú výchovu, uskutočňovanú všetkými ostatnými zložkami výchovy. Preavda ich dôležitosť pri výchove vedeckého svetonázoru bude rôzna. Jednotlivé zložky komunistickej výchovy plnia v oblasti výchovy vedeckého svetonázoru čiastkové úlohy a svetonázorová výchova plní funkciu integračného činiteľa ostatných zložiek, z ktorého tieto môžu spätne vychádzať [27]. V podstate teda medzi svetonázorovou výchovou a ostatnými zložkami komunistickej výchovy je dialektický vzťah, obdobne ako medzi výchovou a svetovým názorom.

Napokon medzi všetkými zložkami komunistickej výchovy sú dialektické vzťahy, jednotlivé zložky výchovy navzájom úzko súvisia a svojím obsahom sa navzájom prelínajú. Výchova ako taká má sama výsostný dialektický charakter. Vymedzenie zložiek výchovy je však nutné ako prvá etapa konkretizácie všeobecného cieľa výchovy i ako predpoklad ďalšej konkretizácie obsahu výchovy, takej konkretizácie, ktorou by sa mohla riadiť výchovná prax, ktorá konkrétne určuje čo si má človek osvojiť.

Bez vymedzenia zložiek komunistickej výchovy nie je možné konkrétne vytýčenie všeobecných a špeciálnych, bližších a vzdialenejších úloh vo výchovnej práci fakulty.

Za týmto cieľom, na základe doterajšieho rozboru systému komunistickej výchovy, cieľa a zložiek komunistickej výchovy vymedzíme aj základné oblasti, resp. zložky výchovy, v ktorých budeme vytyčovať ďalšie úlohy i opatrenia, prostriedky, formy a metódy výchovy.

Hovorili sme, že všeobecným cieľom komunistickej výchovy je všestranný rozvoj osobnosti, príprava človeka pre život v komunistickej spoločnosti. Tento všeobecný cieľ komunistickej výchovy však konkretizujeme v závislosti na etape spoločenského vývoja, z hľadiska budúceho povolania a párcie vychovávaných i z hľadiska konkrétnych podmienok výchovnej činnosti.

Základnou smernicou pre výchovnú prácu v nastávajúcom období sú závery XIV. zjazdu KSC a zjazdu KSS, ktoré vytyčujú socialistickej škole veľmi vážne a náročné úlohy. Tieto sú pre fakulty pripravujúce budúcich socialistických učiteľov ešte umocnené dôležitosťou ich posla-

nia, lebo učitelia „... rozhodujú o úrovni a výsledkoch pedagogickej práce, oni majú zaručovať, aby naša mladá generácia bola pripravená pre život v súlade s programom socialistického rozvoja v duchu marxisticko—leninského svetového názoru, socialistickej etiky, socialistického vlastníctva a proletárskeho internacionlizmu” [28].

Plastickejšiu konkretizáciu cieľ a komunistickej výchovy nachádzame v materiáloch z rokovaní pléna ÚV KSČ z októbra 1972, kde sa v súvislosti so socialistickým štýlom života hovorí: „Socialistický spôsob života zahŕňa oddanosť veci socializmu a komunizmu, lásku k vlasti, bratské city k Sovietskému zväzu a ďalším socialistickým krajinám, obeť prácu pre spoločnosť, starostlivosť o zachovanie a zveládanie spoločenských hodnôt, úctu ku kolektívu, súdružskú spoluprácu, odpor proti všetkým druhom rasového i národnostného útlaku, vzájomnú úctu v rodine a starostlivosť o deti, neustále sebavzdelávanie, zdravý fyzický a duševný vývoj, snahu po bohatom citovom a duchovnom živote, spojenú s čínorodým záujmom o naplnenie ideálov socialistickej spoločnosti” [29].

Ako sa aplikuje cieľ komunistickej výchovy v systéme výchovnej práce učiteľských fakúlt v závislosti od podmienok a ich poslania? Rozbor dostupných perspektívnych plánov komunistickej výchovy ukazuje, že na jednotlivých fakultách chápú cieľ výchovy svojich poslucháčov v rôznej rovine. U jedných má cieľ výchovy všeobecný charakter, ktorý však zohľadňuje zameranie fakulty, u druhých nachádzame už pri vymedzení cieľ a vyšší stupeň konkretizácie v podobe úloh a napokon u tretích ostáva v najvšeobecnejšej rovine bez ohľadu na poslanie fakulty.

V perspektívnych plánoch komunistickej výchovy sovietskych vysokých škôl pripravujúcich učiteľov, sa stretávame so všeobecným charakterom cieľ a výchovy aplikovaného na poslanie školy a súčasne s jeho ďalšou konkretizáciou vychádzajúcou z profilu učiteľa. S takýmto vymedzením cieľ a komunistickej výchovy sa napr. stretávame v perspektívnom pláne komunistickej výchovy študentov Leningradského štátneho pedagogického inštitútu A. J. Gercena, nositeľa Rádu pracovnej červej zástavy i Tulského štátneho pedagogického inštitútu L. N. Tolstého. Perspektívny plán komunistickej výchovy Leningradského štátneho pedagogického inštitútu A. J. Gercena stanovuje cieľ a úlohy výchovy študentov takto: „Základným cieľom výchovy študentov v systéme pedagogického vzdelania je formovanie ideovo presvedčených, teoreticky vyzbrojených, všestranne rozvinutých, mravne vychovaných, psychologicky a prakticky pripravených učiteľov sovietskej školy. V súvislosti s tým, centrálnou úlohou výchovnej práce so študentami je formovanie odborne dôležitých zvláštností osobnosti učiteľa, a to najmä:

1. Osvojenie si hlbokých vedomostí vedy a vytváranie vysokej úrovne celkovej kultúry (pripravenosť k pedagogickej činnosti);

2. Formovanie komunistickeho zamerania osobnosti (komunistické presvedčenie a nezmieriteľnosť s buržoáznou ideológiou, spoločenská aktivita a záujem o pedagogickú činnosť);

3. Výchova vysokých morálnych kvalít (v súlade s morálnym kódexom budovateľa komunizmu);
4. Formovanie pevného charakteru (stálosť, sebaovládanie a taktosť);
5. Výchova poznávacej aktivity a samostatnosti;
6. Rozvoj a formovanie pedagogických schopností a pedagogického majstrovstva (láska k deťom, chcenie a schopnosť pracovať s nimi);
7. Formovanie návykov mimoškolskej a kultúrno-masovej práce medzi rôznymi kategóriami pracujúcich [30].

Takéto stanovenie cieľa a úloh perspektívneho plánu komunistickej výchovy vychádza z profilu absolventa. Pozoruhodná je pritom snaha premietat' do všetkých úloh základné poslanie učiteľskej fakulty — výchova študenta všestranne pripraveného pre budúce učiteľské povolanie, s praktickým a s vytvorením predpokladov pre ďalší samostatný rast v čase výkonu povolania.

Profil socialistického odborníka je východiskom pre stanovenie cieľa a úloh komunistickej výchovy poslucháčov vysokých škôl. Ak považujeme profil budúceho absolventa, najmä jeho ideovo-politickú zložku, za východisko vytýčenia cieľa a úloh komunistickej výchovy, tak na učiteľských fakultách musíme vychádzať z požiadaviek kladených na osobnosť učiteľa socialistickej školy obdobia vedeckotechnickej revolúcie.

V tomto zmysle sú vhodným východiskom pre stanovenie cieľa a úloh výchovy poslucháčov učiteľských fakúlt optimálne požiadavky na osobnosť učiteľa modernej socialistickej základnej školy, sformulované. O Balážom:

„ — vyhranená ideovo-politická a svetonázorová orientácia na báze marxizmu—leninizmu,

— dôkladná pedagogicko-psychologická, odborná a metodická kvalifikácia,

— primeraná úroveň myslenia, mnohostranné schopnosti a záujmy, primerané spôsobilosti a návyky samostatného štúdia, sebavzdelávania, seba výchovy a sebakontroly,

— organizátorské spôsobilosti, základné znalosti o riadení a plánovaní výchovno-vzdelávacieho procesu v škole a mimo nej,

— schopnosť aplikovať vedomosti a improvizovať podľa potreby,

— rozdelená pozornosť,

— zdravé zmyslové orgány, dobrá telesná konštitúcia,

— rýchle reakcie (kognitívne, motorické),

— rýchly postreh, rozhodnosť, pevná vôľa, dôslednosť, systematickosť,

— schopnosť zrozumiteľne a logicky vyjadrovať svoje myšlienky, čistý jazykový prejav, správna výslovnosť,

— dobrý vzťah k deťom a vlasteneckému povolaniu,

— vitalita, energia, životný optimizmus,

— iniciatívnosť, tvorivosť, vynachádzavosť, húževnatosť, sebaovládanie,

- zmysel pre spravodlivosť, čestnosť, zásadovosť,
- schopnosť nadväzovať interpersonálne kontakty,
- pedagogický takt vo vzťahu k žiakom a rodičom,
- kolektívnosť, družnosť, úprimnosť,
- zmysel pre kritiku a sebakritiku,
- pracovná obetavosť a nadšenie,
- verejná angažovanosť,
- schopnosť poznávať a správne posudzovať myslenie a konanie žiakov,
- skromnosť, trpezlivosť, slušné vystupovanie v škole a vo verejnosti,
- zmysel pre krásu a umenie, bohatstvo citového života,
- zmysel pre zdravý telesný pohyb,
- kultúrna rozhladenosť.” [31]

Prirodzene, že jednotlivé požiadavky kladené na osobnosť učiteľa nebudú mať rovnaký zástoj pri plnení v úlohách komunistickej výchovy budúcich učiteľov. Dominantné postavenie budú mať požiadavky svetónázorovej vyhranenosti, ideovej pevnosti, vzťahu k socialistickému zriadeniu, k robotníckej triede, ku komunistickej strane, socialistického vlastníctva a internacionalizmu.

Na základe doterajšieho rozboru a vychádzajúc z vlastných skúseností i z rozboru dostupných plánov výchovnej práce vysokých škôl a fakúlt na Slovensku a v Sovietskom zväze [32], pristúpime teda k spresneniu cieľa a úloh výchovy poslucháčov učiteľských fakúlt.

Základným cieľom komunistickej výchovy poslucháčov učiteľských fakúlt v systéme pedagogického pôsobenia vo vyučovacom procese i v čase mimo neho je formovanie budúcich socialistických učiteľov, ideove presvedčených, teoreticky všestranne — všeobecne odborne a pedagogicko-psychologicky — vyzbrojených, všestranne rozvinutých, sociálne a politicky aktívnych, mravne, psychicky a prakticky dobre pripravených plniť náročné úlohy socialistickej školy v prospech jej rozvoja i rozvoja celej spoločnosti.

Tento náročný cieľ výchovy poslucháčov na učiteľských fakultách je možné dosiahnuť len všestrannou, komplexnou výchovou.

Splnením úloh jednotlivých zložiek komunistickej výchovy, t. j. rozumovej, ideovopolitickej, mravnej, pracovnej a polytechnickej, telesnej, brannej i estetickej výchovy. Pritom treba mať na zreteli, že na učiteľských fakultách ide nielen o všestrannú výchovu poslucháčov, ale aj o to, aby boli pripravení všestranne vychovávať svojich budúcich žiakov.

V súlade so základným cieľom komunistickej výchovy poslucháčov učiteľskej fakulty sa bude komunistická výchova poslucháčov fakulty rozvíjať týmito základnými smermi:

1. *Rozumová výchova*, prostredníctvom ktorej sa zabezpečuje dôkladné osvojenie teórie marxizmu—leninizmu ako ideového základu komunistickej výchovy, osvojenie pedagogicko-psychologických vedných disciplín a osvojenie vedných disciplín príslušného odboru, alebo špecializácie.

2. *Ideovo-politická výchova*

Kľúčovými zložkami ideovopolitickej výchovy sú svetonázorová výchova a výchova socialistického vlastenectva a internamionalizmu. Vytváranie vedeckého svetonázoru tvorí základ činnosti na všetkých úsekoch výchovnej práce. Uskutočňuje sa hlavne v priebehu vyučovacieho procesu osvojovaním si hlbokých všeobecných, odborných a pedagogických vedomostí. V tomto procese je nutné zvýrazňovať svetonázorový aspekt vo vyučovaní každej disciplíny tak, aby umožňovalo tvorivé zvládnutie marxisticko—leninskej teórie, formovanie pevného ideového presvedčenia, formovanie komunistického zamerania osobnosti (komunistické presvedčenie, nezmieriteľnosť s buržoáznou ideológiou, spoločenská aktivita včítane záujmu o pedagogickú činnosť).

Svetonázorová výchova je základom, na ktorom sa rozvíja formovanie politického myslenia, výchova triedneho prístupu a konania k spoločenským javom, oddanosť robotníckej triede a komunistickej strane. Osobitný dôraz klásť na správne vysvetľovanie udalostí z r. 1968—69, na prekonávanie ich dôsledkov, na vysvetľovanie súčasnej politiky strany (výsledky zjazdu KSS a XIV. zjazdu KSČ a významných rokovaní a uznesení ÚV KSČ).

3. *Mravná výchova*

Menovite veľký dôraz klásť na mravnú stránku výchovy k socialistickému vlastenectvu a socialistickému internacionalizmu, na výchovu uvedomelej disciplíny, na výchovy kolektívu a formovanie pevného charakteru.

4. *Pracovná výchova*

Jej zmyslom je výchova uvedomelého, dobrovolného vzťahu k štúdiu, výchova poznávacej aktivity a samostatnosti a pocitu zodpovednosti za svoju odbornú, politickú a spoločenskú pripravenosť.

Osobitnú pozornosť venovať letnej činnosti, rozvoju vedeckej, umeleckej práce a kultúrno-osvetovej práce poslucháčov.

5. *Estetická výchova*

Je dôležitým prostriedkom vytváranie vysokej úrovne celkovej kultúry, ktorá je predpokladom pripravenosti pre pedagogickú činnosť. Ťažiskom estetickej výchovy bude rozvoj záujmovej, kultúrnej a umeleckej činnosti poslucháčov.

6. Telesná a branná výchova

Ich úlohou je zvyšovať celkovú telesnú zdatnosť poslucháčov prostredníctvom vyučovacieho procesu dobrovolnej základnej telesnej výchovy, športovej činnosti aktívneho charakteru, ale aj zlepšovaním organizácie práce a oddychu poslucháčov a skultúrňovaním ich bývania, výživy a režimu práce a odpočinku. Súčasne je nevyhnutné zdokonaľovať poslucháčov v odborných vedomostiach a zručnostiach branného charakteru a prehlbovať socialistické vlastenectvo a internacionalizmus i charakterové vlastnosti socialistického človeka.

Vo výchove poslucháčov učiteľských fakúlt je mimoriadne dôležité formovanie, upevňovanie a rozvíjanie vedeckého svteového názoru, formovanie socialistického vlastenectva a internacionalizmu a intenzívne uskutočňovanie politickej výchovy, ktorých súčasťou musí byť aj odborná a metodická príprava na budúce vlastné pôsobenie v týchto smeroch.

V komunistickej výchove poslucháčov učiteľských fakúlt treba osobitnú pozornosť venovať:

a) rozvoju a formovaniu pedagogických schopností a pedagogického majstrovstva poslucháčov,

b) formovaniu návykov mimoškolskej, kultúrno-osvetovej, propagačnej, politicko-agitačnej a telovýchovnej práce s mládežou a s rôznymi kategóriami dospelých pracujúcich.

Všetky vyššie uvedené úlohy komunistickej výchovy poslucháčov učiteľských fakúlt majú v každej etape ich štúdia, v každom ročníku svoje špecifické zvláštnosti predovšetkým v závislosti na obsahu vzdelávania v jednotlivých ročníkoch a v závislosti na úrovni vývoja osobnosti pripravovaných poslucháčov i na úrovni kolektívov poslucháčov.

2. Podmienky a činitele výchovy študentov pedagogických fakúlt.

Systém komunistickej výchovy, ako sme už hovorili, v predchádzajúcej časti, predpokladá vzájomný súlad súhrnu podmienok výchovy, sústavy výchovných cieľov a úloh a sústavy výchovných prostriedkov. Treba ešte dodať, že sústava výchovných cieľov, úloh i prostriedkov výchovy musí zodpovedať tak všeobecnému cieľu výchovy ako aj konkrétnym podmienkam výchovnej práce. Teda v komunistickej výchove budúcich učiteľov nestačí stanoviť výchovné úlohy len v závislosti od poslania socialistickej vysokej školy, resp. pedagogickej fakulty všeobecne, ale aj v závislosti od konkrétnej fakulty, v konkrétnej etape vývoja socialistickej spoločnosti.

V pedagogickej teórii sa najčastejšie rozdeľujú podmienky výchovy na vonkajšie a vnútorné, alebo na objektívne a subjektívne. Určenie týchto podmienok je prvým predpokladom úspešnej výchovnej práce.

Vzhľadom k tomu, že sme sa problematikou podmienok výchovy nepriamo už zaoberali v súvislosti so všeobecným cieľom a zložkami výchovy, poukážeme len na niektoré aspekty tejto problematiky.

Vonkajšie podmienky výchovy všeobecnejšieho charakteru, ako nap-

riklad etapa vývoja socialistickej spoločnosti v období nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie triedne rozdeleného sveta a pod., sa viac odrážajú vo všeobecnom celi výchovy a v základných úlohách výchovy i keď prirodzene majú zásadnú význam aj pre stanovenie konkrétnych úloh.

Komunistická výchova musí okrem momentálne existujúcich podmienok celospoločenského charakteru zohľadňovať aj prognózu ďalšieho vývoja spoločnosti, čo sa napokon odráža ja v profile absolventa — budúceho odborníka. Napokon aj celú vysokoškolskú prípravu, ako hovorí O. Baláž [33], musíme považovať za „otvorený“ systém z hľadiska zdokonaľovania a dotváraniu profilu absolventov, ktorý nemôže byť statický a nemenný.

Pri vytyčovaní úloh a prostriedkov komunistickej výchovy študentov majú veľký význam tie vonkajšie podmienky, ktoré špeciálne platia pre konkrétnu vysokú školu či fakultu. K. Galla [34] upozorňuje na také konkrétny podmienky, ako je rozloženie triednej štruktúry študentstva, rezídua krízových rokov, povaha študovaných odborov, miera zaangažovanosti a konsolidácie školy alebo fakulty. K. Galla v tejto súvislosti ďalej zdôrazňuje, že podmienkou dobrého pedagogického pôsobenia je vypracovanie dôkladnej analýzy situácie na fakulte a to nielen pokiaľ ide o minulosť, ale aj pokiaľ ide o súčasný stav a to tak na učiteľskom, ako aj na študentskom fronte. Takto sa vlastne dostávame už k druhej skupine podmienok výchovy, k vnútorným alebo subjektívnym podmienkam. Ich znalosť má tým väčší význam pre komunistickú výchovu, čím nižšia je rovina výchovného pôsobenia na úrovni katedier, vedúcich učiteľov ročníkov a skupín, lebo veľké množstvo študentov nedovoľuje ich dôkladné poznanie, napr. na úrovni fakulty. Tam pôjde skôr o určenie pedagogickej diagnózy kolektívu, resp. skupiny študentov.

Jednotný pedagogický front je jednou z hlavných podmienok výchovnej práce vysokej školy alebo fakulty. Jednotný pedagogický front má veľký význam v systéme komunistickej výchovy. Pritom treba zdôrazniť, že podstatným znakom jednotnosti pedagogického frontu nie je organizačná a inštitucionálna zladenosť, ale predovšetkým ideová jednota a jednota v sústave noriem, cieľov, úloh a hodnôt, ktoré sa vo výchovnom úsilí sledujú. Len takto chápaný pedagogický front dokáže dosahovať výchovné ciele predovšetkým silou kolektívneho presvedčenia, silou kolektívneho pedagogického pôsobenia.

Cieľavedomosť a plánovitosť výchovného úsilia je prvoradou a nevyhnutnou podmienkou systematického výchovného pôsobenia v oblasti ideovopolitickej, mravnej i odbornej výchovy študentov. Z tohto hľadiska jednotným pedagogickým frontom rozumieme plánovanú, jednotne riadenú a kontrolovanú činnosť všetkých učiteľov pri plnení cieľov a úloh komunistickej výchovy študentov. K. Galla [35] v tejto súvislosti hovorí, že podmienkou účinnosti pedagogickej jednoty je využitie individuálnych možností a výchovnej kapacity, ktorú každý učiteľ predstavuje a o ktorej má mať úplne jasno ústredné vedenie výchovnej práce a to aj po stránke vývojovej, pretože jednotliví učitelia sa pri pedagogickým výkone vzdelávajú a vychovávajú. Ústredné vedenie výchovnej

práce musí mať o odbornom, politickom a pedagogickom rste učiteľov presné informácie na základe kontroly a pravidelného hodnotenia ich výchovnej práce.

Ak zdôrazňujeme význam jednotného pedagogického frontu v žiadnom prípade nazabúdame na učiteľa ako jedinca, na osobnosť učiteľa, ktorý je klúčovou postavou v celom výchovno-vzdelávacom procese. Môže však byť ňou len za predpokladu, že je ozajstným majstrom v pedagogickej praxi, chápe svoje povolanie ako významné spoločenské poslanie, prirodzene za predpokladu, že je vedecky erudovaný, triedne uvedomelý, ideovo-politicky vyspelý a pevný a vyznačuje sa kladnými charakterovými vlastnosťami.

Veľmi dôležitou podmienkou výchovnej práce sú samotní študenti, ktorí nemajú byť len objektami výchovy, ale i jej subjektami, spojujúcimi. Na túto skutočnosť sa pri výchove vysokoškolákov zabudlo viac než na ktoromkoľvek nižšom stupni školy.

Nerešpektovanie marxistického učenia o vývoji osobnosti, z ktorého vyplýva, že úspech výchovnej práce závisí od toho, nakoľko je vychovávaný aktívnym činiteľom vo výchove, viedlo k podceňovaniu významu vlastnej osobnosti vysokoškolákov v rozvoji ich vlastného všestranného rastu. Aj pre výchovu na vysokej škole platia slová S. L. Rubinštejna [36]: „Ak vychádzame z naivne mechanistickej predstavy, podľa ktorej sa pedagogické pôsobenie vraj bezprostredne premieta v dieťati, nie je nevyhnutné starať sa zvlášť o rozvíjanie, o utváranie, o prípravu pedagogickej práce tak, aby výchova nielen oboznamovala s pravidlami správania, ale tiež utvárala charakter, vnútorný vzťah osobnosti k vplyvom, ktorým je vystavovaná.“ Nebrala sa do úvahy známa téza citovaného autora, ktorá hovorí, že vonkajšie príčiny pôsobia vždy len prostredníctvom vnútorných podmienok. Takto nebolo možné ani sformovať v študentoch vnútorné snahy, v súlade s výchovným pôsobením, čo je hlavnou úlohou výchovy. Výsledok takéhoto prístupu k výchovnej práci je malá samostatnosť a nízka aktivita študentov vo výchovno-vzdelávacom procese alebo formalizmus vo výchove.

M. K. Gončarov k tejto problematike hovorí: „Správne spájanie vnútorných a vonkajších faktorov je nevyhnutná podmienka výchovy osobnosti, prostredie vyjadrené materiálnou a duchovnou kultúrnou prácou v politickej nadstavbe a morálnych normách predurčuje formovanie osobnosti. Toto vonkajšie prostredie vystupuje vo forme organizovanej výchovy, ktorá sa uskutočňuje vo príslušných organizáciách a odborne pripravovanými osobami. Ale organizovaná výchova nebude mať žiaduci výsledok, ak nebude dôsledne úmerná vnútornej potrebe a schopnosti človeka pretvoriť, osvojiť si všetko to bohatstvo, prisvojiť si ho“ [37].

Pri komunistickej výchove študentov musíme zohľadňovať všetky podmienky výchovy, v súvislosti s vytyčovaním úloh a prostriedkov výchovného pôsobenia, ale osobitnú pozornosť musíme venovať osobnosti študentov a charakteru študentského kolektívu. Z týchto dôvodov sú súčasťou komunistickej výchovy aj opatrenia zamerané na poznávanie osobnosti študentov, ich základaných politických postojov, svetonázoro-

vej vyhranenosti a ich záujmov, ale aj opatrenia zamerané na poznávanie sociálneho prostredia až po mikrosociálne prostredie skupín, ktorých sú súčasťou. Ďalej treba, brat' do úvahy aj vzťahy študentov a učiteľov a ich ďalšie pozitívne utváranie. Pozitívne vzťahy učiteľa a študenta, ako hovorí J. Bágel' [38], sú predpokladom úspešného výchovného pôsobenia.

J. Mužik [39] zachádza ešte ďalej, keď študentov považuje za súčasť jednotného pedagogického frontu. Preto by sa v komunistickej výchove nemalo zabúdať na zainteresovanie študentov na spolupráci s učiteľmi pri dosahovaní výchovných cieľov a plnení výchovných úloh, na ich získavanie za aktívnych členov, spolubojovníkov v jednotnom pedagogickom fronte. Z tohto aspektu je treba, aby sa študenti podieľali aj na vypracúvaní výchovných plánov, aj na ich realizácii prostredníctvom organizácie Socialistického zväzu mládeže, čím sa vlastne študenti zúčastňujú aj na riadení vysokej školy. Účast' študentov na riadení vysokej školy, ako hovorí V. Cirbes [40] „... vytvára priestor, možnosti pre zjednocovanie úsilia učiteľských a študentských kolektívov, včasné prekonávanie prípadných protirečení, vznikajúcich vo vzťahoch učiteľov a študentov; je prostriedkom pre formovanie živej, činorodej jednoty učiteľov a študentov v záujme úspešného plnenia spoločného cieľa”.

Socialistický zväz mládeže je významným činiteľom v systéme komunistickej výchovy vysokoškolákov. Zatiaľ čo ťažisko výchovného pôsobenia školy, ako hlavného výchovného činiteľa, je vo vyučovaní čase, ťažisko výchovného pôsobenia SZM ako aj ostatných spoločenských organizácií ROH, ZČSSR, TJ Slávie a pod., je v čase mimo vyučovania.

Systém komunistickej výchovy zabezpečuje komplexnosť a jednotnosť výchovného pôsobenia na študentov v čase vyučovania i v čase mimo vyučovania pri zachovaní špecifických zvláštností jednotlivých činiteľov, ktorí sa na výchove podieľajú.

Zatiaľ, čo škola reprezentuje výchovu prevažne heteronómnou, výchovné pôsobenie spoločenských organizácií, menovite SZM má mať viac autonómny charakter [41]. Pre organizáciu mládeže platí, že ak sú požiadavky vznášané len zvonku, zo strany dospelých, ktorí nie sú členmi organizácie (napr. učiteľov) ako organizácia neuspokojuje záujmy svojich členov, úlohy kladené na nich nie sú prijímané uvedomele a tak dochádza k strate záujmu o prácu v organizácii a tým prirodzene aj k zníženiu možností výchovného pôsobenia.

V komunistickej výchove musíme plne rešpektovať špecifiku organizácie SZM a táto (predovšetkým jej orgány) zasa osobnosť svojich členov, ich záujmy, sklony a motívy ich činnosti a ich súlad so spoločenskými požiadavkami. Ak tomu tak nie je, dochádza k zníženiu vplyvu organizácie na svojich členov. Z. Bauman [42] hovorí, že rozsah vplyvu dobrovoľných organizácií na utváranie osobnosti a chovania členov je vždy závislý na tom, do akej miery sa jednotlivé osobnosti identifikujú s organizáciou a jej cieľmi.

Z doterajšieho teoretického rozboru skúseností získaných na našej fakulte vzhľadom k podmienkam a činiteľom výchovy vyplýva, že komunistickej výchova budúcich učiteľov bude úspešná len vtedy, ak bude

rešpektovať podmienky výchovnej práce v plnej šírke, ak bude jasné miesto, del'ba práce a spolupráca všetkých činiteľov výchovy v čase vyučovania i v čase mimo vyučovania. Súčasne musí v závislosti od podmienok výchovy rešpektovať miesto, del'bu práce a spoluprácu dielčích zložiek jednotlivých výchovných činiteľov, ako sú katedry, ročníky študijné skupiny, studentský domov a ich orgány, ročníkové, resp. základné organizácie SZM, pracovné skupiny, úseky ROH a pod. Každá z týchto zložiek musí mať presne určené úlohy a prostriedky, ktorými tieto úlohy dosiahne.

3. Základné princípy, zásady a hlavné prostriedky výchovnej práce uplatňované v komunistickej výchove študentov.

Pri výchovnej práci na pedagogickej fakulte treba rešpektovať všetky základné princípy a zásady výchovno-vzdelávacej práce ako je princíp spojenia školy so životom, komunistickej cieľavedomosti, vedeckosti, atď., i zásady uplatňované v jednotlivých zložkách výchovy. Mimoriadne dôležité je správne chápanie a uplatňovanie princípu jednoty výchovy a vyučovania, ktorý zdôrazňuje aj Rezolúcia XIV. zjazdu KSČ, keď hovorí, že práca školy musí vychádzať z princípu jednoty výchovy a vyučovania a spojenia školy so životom [43].

Vyučovanie je hlavným prostriedkom výchovy a má v systéme výchovného pôsobenia špecifickú, nezastupiteľnú funkciu, táto je podľa J. Skalku [44] v tom, že výchova v procese vyučovania sa uskutočňuje predovšetkým prostredníctvom vzdelávania, prostredníctvom vedeckého poznania osvojovaného poslucháčmi pod vedením učiteľa. Vyučovanie výchovne pôsobí v celom procese, vo všetkých vyučovacích predmetoch v závislosti od ich špecifického obsahu anie len v tzv. výchovných momentoch. Toto konštatovanie však neznamená, že výchova sa uskutočňuje vo vyučovacom procese automaticky. Výchovné pôsobenie vyučovania nemôžeme ponechať živelnosti, ale mu dávame cieľavedmý charakter, ktorý je v súlade so všetkými ostatnými prostriedkami, formami a metódami výchovy a v súlade s pôsobením všetkých činiteľov výchovy na vysokej škole.

Z hľadiska výchovného pôsobenia vyučovania na vysokých školách má dominujúce postavenie vyučovanie disciplín marxizmu—leninizmu, ku ktorému sa na učiteľských fakultách významove najviac približuje vyučovanie pedagogických a psychologických disciplín, čím je súčasne určené aj miesto a význam ústavov marxizmu—leninizmu a katedier pedagogiky a psychológie pri výchovnej práci na týchto fakultách.

Veľmi významným prostriedkom komunistickej výchovy poslucháčov je samostatná práca študentov vo vyučovacom procese is v čase mimo vyučovania. Stupeň samostatnej práce študentov bude rôzny v rôznych formách vyučovania ako je prednáška, seminár, cvičenie, konzultácie a pod. Najvyšší stupeň samostatnosti sa uplatňuje v organizácii individuálneho štúdia. Napokon rozvoj schopnosti samostatného, tvorivého štúdia, je aj rozhodujúcim kritériom úspešnosti vyučovania.

Osobitný výchovný význam majú všetky druhy praxe na učiteľských fakultách, predovšetkým priebežná a súvislá pedagogická prax, ale aj politická prax, účasť na verejnom politickom živote [45]. Na výchovný význam výrobnéj a politickej praxe poukazuje už pred vyše než desiatimi rokmi R. Sedlář [46] a aktívnu účasť poslucháčov na verejnom a politickom živote predpokladajú aj plány výchovnej práce sovietskych pedagogických inštitútov [47] i plány bývalých našich pedagogických inštitútov.

K formovaniu osobnosti budúceho socialistického učiteľa, či iného odborníka významne prispievajú aj ďalšie druhy samostatnej práce študentov, ako je študentská vedecká tvorivosť, všestranná záujmová činnosť, kultúrnoosvetová práca, telovýchovno-branná práca, verejno-prospešná práca počas školského roku i práca v rámci letnej aktivity študentov, práca v SZM i v rôznych inštitúciách študentov v internátoch. Nie je náhodné, že práca v organizácii SZM, po I. zjazde SZM, sa maeriava na vysokých školách popri realizácii uceleného systému politického vzdelávania vysokoškolákov, na študentskú vedeckú a odbornú činnosť, na kultúrnu činnosť na báze vysokoškolských klubov a internátov, na rozvoj rekreačnej telesnej výchovy, na rozvoj brigádnickej práce pri súčasnom zvyšovaní ich výchovného charakteru [48].

Nie je našou úlohou podrobne rozoberať všetky princípy, zásady a prostreidky výchovy poslucháčov vysokých škôl. Pokúsime sa len zhrnúť tie základné princípy a prostriedky, na ktoré sa musí pamätať pri výchovnej práci na pedagogických fakultách.

Komunistická výchova študentov pedagogických fakúlt sa zakladá na týchto princípoch výchovnej práce:

1. Hlboká ideovopolitická zameranosť výchovno-vzdelávacieho procesu v čase vyučovania i mimo neho, včítane spoločensko-prospešnej práce poslucháčov.

2. Jednota vyučovacej, vedecko-výskumej, spoločenskej, politickej a výchovnej práce.

3. Jednota ideovo-politickej, všeobecnovednej, spoločensko-politickej, odbornej a pedagogickej prípravy poslucháčov.

4. Jednota rozumovej, ideovopolitickej, mravnej, pracovnej, estetickej, telesnej a brannej výchovy poslucháčov.

5. Jednota požiadaviek na poslucháčov zo strany učiteľov i zo strany ostatných činiteľov zainteresovaných na výchove poslucháčov.

6. Systematickosť, náväznosť a postupnosť výchovnej práce počas celého štúdia.

7. Aktívna a uvedomelá účasť samotných poslucháčov i fakultnej organizácie SZM ako celku na príprave perspektívneho plánu komunistickej výchovy a na jeho realizácii.

8. Každodenná pozornosť a pomoc zo strany pedagogických pracovníkov poslucháčov i FO SZM pri plnení plánov výchovnej práce.

9. Spoločenská kontrola práce poslucháčov a osobná zodpovednosť každého poslucháča za prácu v študentskom kolektíve.

10. Koordinácia všetkých článkov, ktoré sa zúčastňujú na výchovnom procese.

Komunistická výchova poslucháčov pedagogických fakúlt bude úspešná len vtedy ak sa pri organizovaní výchovnej práce s poslucháčmi budeme opierať o systém takých prostriedkov, ktoré zabezpečujú najvýhodnejšie podmienky pre pôsobenie na osobnosť každého poslucháča fakulty, ako budúceho socialistického učiteľa a politického pracovníka.

V komunistickej výchove študentov pedagogických fakúlt treba uplatňovať tieto základné prostriedky:

1. Vysoká vedecká pedagogická a organizačno-metodická úroveň vyučovacieho procesu i výchovno-vzdelávacieho procesu v čase mimo vyučovania.

2. Presné plánovania a organizácia činnosti poslucháčov vo vyučovacom procese i mimo neho.

3. Zapojenie poslucháčov do samostatnej poznávacej a tvorivej práce (rôzne formy samostatnej práce poslucháčov vo vyučovacom procese i mimo neho vrátane všestrannej záujmovej vedeckej, odbornej, umeleckej, telovýchovnej práce).

4. Účast' každého poslucháča a spoločenskom živote študentského kolektívu a na spoločensky prospešnej práci (najmä účasť na práci Socialistického zväzu mládeže a PO SZM).

5. Organizovanie spoločenskej kontroly učebnej a spoločensky prospešnej činnosti každého poslucháča a študentského kolektívu.

6. Organizovanie voľného času a odpočinku študentov.

Všetky tieto prostriedky navzájom úzko súvisia a v jednote majú zabezpečovať vysokú efektívnosť výchovného pôsobenia na poslucháčov a na formovanie profesionálne dôležitých vlastností budúceho socialistického učiteľa.

L I T E R A T Ú R A

- [1] Markov N. V.: Vedeckotechnická revolúcia: analýza, perspektívy, dôsledky. Bratislava 1972, str. 12.
- [2] Tamtiež, str. 131.
- [3] XIV. zjazd KSČ, Bratislava 1971, str. 58., 615., 616.
- [4] Citované podľa P. V. Jelutina: Organizácia učebného procesu a jeho vedecké riadenie, Bratislava 1972, str. 1. Cyklostyl. materiál MŠ SSR z referátu ministra vysokých a stredných odborných škôl ZSSR s. P. V. Jelutina na konferencii ministrov vysokých škôl socialistických krajín v Moskve 1972.
- [5] J. Velikanič: Cieľ a úlohy výchovy vo svetle vedeckotechnickej revolúcie, Jednotná škola, roč. XXIV., 1972, č. 5, str. 415.
- [6] Mužík J.: Problémy komunistickej výchovy na vysokých školách; Aktuálne problémy komunistickej výchovy na vysokých školách po XIV. zjazde KSČ; prípravné materiály vedeckej konferencie, Praha 1972, str. 16.
- [7] Tamtiež, str. 18, 31.
- [8] Pezlár Ľ.: K práci organizácií strany na vysokých školách v škol. r. 1972/73. Materiál z aktívu straníckych a akademických funkcionárov vysokých škôl zo dňa 21. IX. 72, Bratislava, 1972, cyklostyl. mater. str. 8.
- [9] Grulich V.: Systémová jednotá komunistickej výchovy, Aktuálne problémy komunistickej výchovy na vysokých školách po XIV. zjazde KSČ, Praha, 1972, str. 14.
- [10] Balla K.: Pedagogické prostriedky komunistickej výchovy, Aktuálne problémy komunistickej výchovy na vysokých školách po XIV. zjazde KSČ, Praha, 1972, str. 62.

- [11] Pozri: — Loukotka J.: K problematice teoretických základů systému komunistické výchovy, *Pedagogika* 1963, č. 3, str. 325—328. — Váňa J.: O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie, *Pedagogika*, roč. 1962, č. 3.
- [12] Pozri: — Bližkovský B.: Příručka triedneho učiteľa, Bratislava, 1966, str. 47. a stat' e. a. — Čihák a kol.: Z metodiky výchovnej práce, Bratislava, 1965, str. 69., 76.
- [13] Bakoš Ľ.: Problematika výchovného systému v komunistickej výchove, *Vysoká škola*, Roč. XX, 1971—72, č. 1., str. 18.
- [14] Gončarov N. K.: Niektoré teoretické predpoklady systému výchovnej práce v škole, *Sovetskaja pedagogika*, roč. 1965, č. 5.
- [15] Loukotka J.: Základní složky systému komunistické výchovy a jejich dialektika, *Aktuální problémy komunistické výchovy na vysokých školách po XIV. zjezdu KSČ*, Praha 1972, str. 35.
- [16] Tamtiež, str. 35., 36.
- [17] Váňa J.: O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie, *Cyklosty. referát prednesený na pracovnej porade Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV*, 1961, str. 40—47.
- [18] Vid' napr. Chlup—Kopecký a kol.: *Pedagogika, príručka pre vysoké školy*, Praha 1965, str. 23., 27.
- [19] Váňa J.: e, 1, str. 42.
- [20] Velíkanič J.: Ciel' a úlohy výchovy vo svetle vedeckotechnickej revolúcie, *Jednotná škola*, Roč. XXIV., 1972, č. 5., str. 418—422.
- [21] Pravdík R.: K aktuálnym otázkam ideovo-politickej výchovy. *Jednotná škola* Roč. XII, 1972, č. 1., 2, str. 11., 102.
- [22] Vid' napr. Dzugas J.: Zmeny v systéme politického-výchovnej práce, *Vysoká škola*, roč. XVIII., 1969—70, č. 10, str. 440—441. 6. a. K súčasnému stavu ideovo-politickej výchovy, *Vysoká škola*, Roč. XX., 1971—72, č. 1., str. 25.
Bakoš Ľ.: Problematika výchovného systému v komunistickej výchove, *Vysoká škola*, Roč. XX, 1971—72, č. 1, str. 14.
- [23] Lenin V. I.: *Zadači sojuzov molodeži*, Perm, 1970, str. 35.
- [24] Pozri: Pezlár Ľ.: K práci organizácii strany na vysokých školách v šk. r. 1972—73., *Referát z aktívu straníckych a akademických funkcionárov vysokých škôl*, Bratislava, 1972, str. 8—9.
- [25] Pravdík R.: Svetonázorová výchova mládeže — jej stav, problémy a aktuálne úlohy, Bratislava, 1972, str. 14., 16.
- [26] Frendlovský F.: Světonázorová výchova v škole, *zborník Komunistická výchova mládeže*, Praha 1970, str. 82—83.
- [27] Suchý J.: K všeobecným otázkam formovania marxistického svetonázoru, *Jednotná škola*, Roč. XXIV, 1972, č. 2.
- [28] XIV. zjazd KSČ, Správa o činnosti strany a vývoji spoločnosti po XIII. zjazde KSČ a ďalšie úlohy strany str. 58.
- [29] O hlavných úlohách ideologickej úrady po XIV. zjazde KSČ, Správa Predsedníctva ÚV KSČ; 26. — 27. októbra 1972 — *Zborník materiálov z rokovani pléna ÚV KSČ a pléna ÚV KSS 8—9. novembra 1972*, Bratislava, 1972, str. 13.
- [30] Perspektívny plán vospitatel'noj raboty sostudentami na 1967/68—1969/70 učebnye gody. *Leningradskij orgána trudovogo krasnogo znamem gosudarstvennij pedagogičeskij institut imeni A. J. Gercena*, Leningrad 1968, str. 4.
- [31] Baláz O.: Profesionálny profil učiteľa a jeho pracovný režim, *Jednotná škola*, roč. XXIV., 1972, č. 7., str. 631., 632.
- [32] Z sovetských vysokých škôl sme skúmali tieto perspektívne plány komunistickej výchovy Štátneho pedagogického inštitútu L. N. Tolstého v Tule, Štátnej univerzity T. H. Ševčenka v Kijeve, Štátneho pedagogického inštitútu A. J. Gercena v Leningrade a Projekt ministerstva vyššieho a stredného vzdelávania ZSSR. *Zakladné princípy a hlavné smery komunistickej výchovy študentov počas celého štúdia*.
- [33] Pozri: Baláz O.: Ciele komunistickej výchovy a profil vysokoškolského učiteľa, *Aktuální problémy komunistické výchovy na vysokých školách po XIV. sjezdu KSČ — prípravné materiály vedecké konferencie Praha 1972*, str. 84. a c. a. *Profesionálny profil učiteľa a jeho pracovný režim*, *Jednotná škola*, roč. XXIV., č. 7, str. 629.

- [34] Galla K.: Pedagogické prostriedky komunistické výchovy, aktuální problémy komunistické výchovy na vysokých školách po XIV. sjezdu KSČ — přípravné materiály vědecké konference, Praha 1972., str. 64—64a.
- [35] Tamtiež str. 65.
- [36] Rubinštejn S. L.: Bytí a vědomí, Praha, 1961., str. 117., 267.
- [37] Gončarov N. K.: Niektoré teoretické predpoklady systému výchovnej práce v škole, Sovetskaja pedagogika, roč. 1965, č. 5.
- [38] Bágel' J.: Pozitívne vzťahy učiteľa a študenta ako predpoklad výchovného pôsobenia. Vysoká škola, roč. XX. 1971—72, č. 8., str. 344—359.
- [39] Mužík J.: Problémy komunistické výchovy na vysokých školách, Aktuální problémy komunistické výchovy na vysokých školách po XIV. sjezdu KSČ. Přípravné materiály vědecké konference, Praha, 1972, str. 23.
- [40] Čirbes V.: Účast' študentov na riadení vysokej školy, o komunistickej výchove na vysokých školách, Zborník, Bratislava. 1971, str. 388—389.
- [41] Pozri tiež: O heteronómnom charakte výchovy v škole a autonómnom charakte výchovy v čase mimo vyučovania hovorí J. Sedlár — K dosavadní praxi a teorii výchovy žactva mimo vyučování, Pedagogika 1966, č. 1. str. 85—87.
- [42] Bauman Z.: Sociologie, Praha 1966, str. 225.
- [43] XIV. zjazd KSČ, Bratislava 1971, str. 616.
- [44] Skalka J.: K výchovnému pôsobení výuky na vysokých školách, Vysoká škola, roč. XX, 1971—72, č. 9., str. 397.
- [45] Na politickú prax kladú veľký dôraz aj perspektívne plány sovietskych učiteľských fakúlt, napr. Leninský a Tulský pedagogický inštitút.
- [46] Sedlár R.: K systému politicko-výchovnej práce na školách, zvlášte vysokých, Vysoká škola, roč. VII. 1959, č. 10, str. 309.
- [47] Napr. Perspektívny plán výchovnej práce Leninského štátneho pedagogického inštitútu A. J. Gercena a Plán komunistickej výchovy študentov Tulského štátneho pedagogického inštitútu L. N. Tolstého.
- [48] Vid' Prochádzka J.: Úlohy Socialistického zväzu mládeže po I. zjezdu. Vysoká škola roč. XXI. 1972—73, č. 2., str. 72., 73.

A KOMMUNISTA NEVELÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANÁROK FELKÉSZÍTÉSÉBEN

DR. JÁN KOVÁČIK

A társadalom komoly igényeket támaszt a tanárképző főiskolákkal szemben. A szocialista tanárok felkészítésének lényeges része a hallgatók következetes kommunista nevelése, ami feltételezi a kommunista nevelés teljes rendszerének kidolgozását, az elméletnek a gyakorlati élettel való összekapcsolását.

A hallgatók kommunista nevelésének rendszerében biztosítva kell, hogy legyen a nevelési és művelődési célok egysége; a feltételek, a nevelési feladatok, a módszerek, a formák, az eszközök egysége, a fő nevelési tényezők és a nevelési hatások egysége a teljes főiskolai tanulmányi idő alatt.

A hallgatók nevelésében célként a szocialista szakember kialakítását, eszméi-politikai meggyőződésének kifejtését tekintjük. A jövő tanárainak kommunista nevelésében azokból a követelményekből kell kiindulnunk, amelyek a tudományos-technikai forradalom korszakában a tanár személyiségét meghatározzák. A tanárképző főiskolák minden évfolyamában, minden tanulmányi szakaszban megvannak a kommunista nevelés speciális lehetőségei, amelyek elsősorban a képzés tartalmától és a hallgatók személyiségfejlődésének egyéni vagy kollektív színvonalától függenek.

A nevelési célok, feladatok és a nevelési eszközök rendszere feleljen meg az általános nevelési célnak, de a konkrét nevelési munka feltételeinek is. Tehát a jövőbeni tanítók és tanárok kommunista nevelésében nem elég a nevelési feladatokat csupán a szocialista iskola feladataival, illetve általában a tanárképzés feladataival összefüggésben megállapítani, hanem tekintettel kell lenni a konkrét főiskolára és a társadalom fejlődésének konkrét szakaszára.

A jövőbeni tanítók és tanárok kommunista nevelése csak akkor lesz sikeres, ha a főiskola teljes egészében betartja a nevelési munka feltételeit, ha megvalósítja a munkafelosztást, megszervezi a nevelési tényezők együttműködését mind a tanítási, mind a tanításon kívüli időben, továbbá a nevelés feltételeivel összefüggésben figyelembe veszi a szűkebb hatású nevelési tényezők helyét, munkafelosztását és együttműködését. Ilyen tényező a tanszék, a tanulócsoport stb. Ismerni kell ezek feladatait és azokat az eszközöket, melyekkel a feladatokat teljesíthetik.

A tanárképző főiskolákon a nevelési munka mellett még respektálni kell a nevelés és műveltség alapelveit, például a kommunista célkitűzöttség alapelvét, a tudományosság alapelvét, az iskola összefüggését az élettel stb., továbbá a nevelési tantárgyak specifikumait. Rendkívül fontos a nevelés és oktatás egységének a felfogása és érvényesítése, mint a nevelés egyik eszköze.